

venovaný záver tretej časti. Vo všeobecnosti možno tvrdiť spolu s autorom, že teórie chápania v rámci anglo-americkéj filozofie nadväzujú jednak na Wittgensteinove pojmy jazykovej hry a formy života (P. Winch, Ch. Taylor, P. de Man, H. Bloom), jednak na domáce pramene (R. E. Emerson, pragmatizmus), pričom sa tieto zdroje kombinujú s podnetmi psychoanalýzy, postmoderny a s ideami hermeneutiky bytia.

Kniha J. Hrocha ponúka zasväteného sprievodcu hermeneutických teórií, pričom šírka záberu nejde na úkor hĺbky a profesionálnej úrovne výkladu. Prirodzene, fakt, že autor pred čitateľom rozprestiera bohatú plejádu postáv a diel, nesie so sebou isté riziká. Ťažko možno napríklad akceptovať autorovo tvrdenie, podľa ktorého existuje afinita medzi funkciami a dimenziami horizontu (napríklad u Jaussa) a Popperovou koncepciou vývinu vedy, ako sa konštatuje na strane 101 a ešte v silnejšej podobe v poznámke pod čiarou na tej istej strane. Pokiaľ ide o hermeneutiku, len pripomínam Popperovu stať *Towards a Rational Theory of Tradition* (1949), ktorá ukáže nelegitímnosť danej konštatácie. Optika historika filozofie vedie J. Hrocha, prirodzene, k tomu, že preferuje interpretatívno-výkladovú metódu pred uvedením kritiky hermeneutiky, ktorú spomína viac-menej okrajovo. Okrem H. Alberta by si pozornosť v tomto smere zaslúžil azda W. Stegmüller. Tieto drobné pripomienky sú však len výsledkom podnecujúcej myšlienkovej intenzity Hrochovej knihy a neznižujú jej odbornú úroveň, vyjadrenú kultivovaným jazykom.

Hroch dokonale osvetľuje a približuje zmysel a osudy hermeneutiky v jej dvoch základných podobách: hermeneutika ako metóda a hermeneutika ako metafyzika. J. Hroch je vnímavý a pozorný aj k práci iných, zaznamenáva ich názory, uvádza a komentuje ich, čo treba osobitne vyzdvihnúť a v súvislosti s touto praxou vysloviť želanie, aby sa rýchlo udomácnila aj u slovenských autorov. Kniha dobre poslúži aj ako učebnicová literatúra.

Tatiana Sedová

Peter LUDLOW (ed.): Readings in the Philosophy of Language

A Bradford Book, The MIT Press, Cambridge (MA) - London (UK) 1997, xviii + 1073 s.

Zostavovateľ Peter Ludlow v úvode k recenzovanej antológii vyslovuje smelú domnienku: „[...] filozofia jazyka iba nasleduje tradíciu ostatných odvetví filozofie, ktoré sa z nej vyčlenili do prírodných vied: fyziku, biológiu a, azda naposledy, kognitívnu psychológiu.“ (s. xiii) Výsledkom procesu tzv. *naturalizácie* filozofie jazyka by mala byť plnohodnotná lingvistická disciplína, ktorá by spĺňala kritériá vedeckosti. Ľahko, ba dokonca s istým pobavením si možno predstaviť reakciu filozofov najrozmanitejších záujmov a náture. Spektrum by sa mohlo začínať niekde medzi „ludlowovcami“, ktorí s nadšením pracujú na tomto projekte, a končiť sa najortodoxnejším filozofom, ktorý ešte stále neohrozene vyhlasuje, že ho zaujímajú skôr otázky ako odpovede.

Nepochybne však možno konštatovať, že súčasný stav filozofie jazyka je podstatne iný než v čase prvých pokusov Fregeho a Russella. Russell je filozof: logickou analýzou jazyka chce riešiť filozofické problémy a zaujíma ho, či teória, ktorú predloží, nebude mať *filozoficky* neprijateľné dôsledky. Pohľad do súčasnosti však ukáže úplne iný obrázok: napríklad Stephen Neale (či si to pripustí alebo nie) už otázky nekladie ako Russell. Akoby predpokladal, že filozofická báza (napríklad ontologický status všeobecnín) je daná a na nej môže budovať lingvistickú teóriu. Jeho kniha *Descriptions*¹ to potvrdzuje: v úvodných kapitolách predstavuje a kritizuje filozofické východisko, ktoré položil Russell, potom však už nasleduje niečo, čo možno pokladať za lingvistickú teóriu.

Nedokážem posúdiť, ako sa bude ďalej vyvíjať projekt naturalizácie filozofie jazyka. Ludlowova antológia je však taká významná a jej zámer taký provokujúci, že jeho idea nejakú reakciu - pozitívnu či negatívnu - určite vyvolá.

Proces naturalizácie Ludlow demonštruje na šiestich tematických okruhoch, ktoré sú vo filozofii jazyka centrálné: 1. jazyk a význam; 2. logická forma a gramatická forma; 3. určité a neurčité deskripcie; 4. vlastné mená; 5. ukazovacie, osobné zámená a iné demonstratívne výrazy; 6. proпозиčné postoje. V každej časti sa sústreďujú najdôležitejšie príspevky, ktoré sa vyprodukovali. Príslušnú problémovú oblasť otvárajú state (napríklad od Fregeho, Russella alebo Wittgensteina), v ktorých sa problém konštituoval. Po nich nasledujú príspevky ďalších známych autorov, pričom vývoj spôsobu hľadania odpovedí má čitateľovi ukázať, že daná problematika postupne presahuje hranice filozofie. Celkovo antológia obsahuje 42 statí, prednášok a úryvkov z kníh, ktoré predstavujú základ, s ktorým by mal byť oboznámený každý, kto chce mať prehľad vo filozofii jazyka (či lingvistike?).

1. Jazyk a význam (9 statí)

Prvá séria príspevkov prezentuje azda najdôležitejší problém sémantiky a filozofie jazyka - problém významu. Existujú významy? Ak áno, čím sú? Od odpovedí na tieto otázky sa očakáva aj zdôvodnenie jestvovania a rozvíjania sémantiky jazyka, teórie významu jazykových výrazov, a preto sú veľmi dôležité. Už bežné intuície nám našepkávajú, že musí existovať niečo, čo by bolo významom jazyka: veď ako by sme si rozumeli, komunikovali, odovzdávali si informácie? Zdá sa však, že problém významu sa tu začína komplikovať. Má naša otázka znieť: „Existujú významy?“ alebo: „Majú slová význam?“ Ktorá otázka je legitímna? Inými slovami, má teória významu opisovať a skúmať istú sféru, ktorej obyvateľmi sú významy, alebo má skúmať jazyk? Rôzni autori dávajú rôzne odpovede. Jeden pokladá prvú otázku za legitímnu a správne položenú, iný ju vehementne odmieta, ďalší zase dokazuje, že odpoveď na druhú otázku, ktorú by mala teória v prvom rade podať, vyžaduje odpoveď na prvú otázku atď. Každý z týchto názorov je zastúpený vo vybraných článkoch.

Na začiatok klasika: stať Gottloba Fregeho *The Thought (Myšlienka)*.² Frege uprednostňuje prvú otázku a hľadá na ňu odpoveď. V rámci odmietania rozličných verzí psychologizmu a subjektívizmu, ktorý sa v jeho časoch usadil v nemeckej

filozofii, je to pochopiteľné. Významy sú objektívne existujúce entity, ktoré treba odlišiť od subjektívnych mentálnych stavov a procesov (keby boli aj významy subjektívne, možno povedať, že sémantika a psychológia by mali rovnaký predmet). Frege však nestotožňuje významy ani s reálne existujúcimi predmetmi, pretože by to malo mnoho neprijateľných a neintuitívnych dôsledkov - významy by podliehali zmenám, v mnohých prípadoch by musel človek do hlavy dostať fyzický predmet, aby rozumel slovám, atď. Frege preto rozlíšil tri svety: prvý svet je svetom fyzických entít, do druhého patria psychické stavy a procesy a tretí svet tvoria významy (Fregeho zmysly a myšlienky), ktoré sú abstraktné, ideálne a objektívne.

S Fregeho prístupom ostro polemizuje Ludwig Wittgenstein. Ludlow vybral úryvky z jeho *Modrej a hnedej knihy*. Predovšetkým, odvolať sa na nejaké abstraktné entity nie je pravou explanáciou, nič sa tým nevysvetlilo. Jednoducho sa istá oblasť len postulovala, no jej zdôvodnenie je problematické. Prvú spomenutú otázku Wittgenstein odmieta a za legitímnu považuje len druhú. Z toho potom vyplýva jeho slávna téza, že významom *slova* je jeho použitie. Keď slovo používam, môžem ukázať, čo ním mienim, a tak môžem iným ľuďom priblížiť, čo znamená. Keby som ich odkázal na nejakú abstraktnú entitu, nič by zrejme nepochopili. Wittgenstein teda predstavuje akúsi teóriu významu bez významov.

W. V. O. Quine sa v stati *Translation and Meaning (Preklad a význam)* pokúša o niečo podobné: vytvorí teóriu významu bez toho, aby sa postulovali takéto záhadné entity. Jeho kandidátmi sú stimulácie, ktoré nie sú ani psychologické, ale ani ideálne entity.

Ďalším príspevkom je stať Paula Gricea *Utterer's Meaning and Intentions (Používateľov význam a intencie)*. Grice dôsledne odlišuje význam od mienenia, t.j. to, čo ideálny znak *znamená* od toho, čo používateľ istej realizácie ideálneho znaku ním *mienil*. V teórii významu komunikáciu úspešne nevysvetlíme bez istých stabilných významov fregeovského typu, no zaujímavejšia časť tejto teórie by mala vysvetliť intencie hovoriaceho.

Novú kapitolu v teórii významu otvára Donald Davidson v článku *Truth and Meaning (Pravda a význam)*. Predkladá tézu, že poznať význam vety istého jazyka znamená poznať jej pravdivostné podmienky. Teóriou významu by teda azda mohla byť teória pravdy (typu Tarského T-teórie).

Davidsonova idea sa odráža aj v ostatných štyroch statiach prvej časti. Výhody takéhoto druhu sémantiky rozoberá a alternatívne teórie významu kritizuje Ernest LePore v článku *What Model-Theoretic Semantics Cannot Do? (Čo modelovo-teoretická sémantika nedokáže urobiť?)* Na istý nedostatok davidsonovskej teórie významu poukazuje Michael Dummett v stati *What is a Theory of Meaning? (Čo je teória významu?)* Jednou z odpovedí na Dummettovu kritiku by mohol byť článok *Elucidations of Meaning (Vysvetlenia významu)* Jamesa Higginbothama. Prvú časť uzatvára ukážka z knihy Richarda Larsona a Gabriela Segala *Knowledge of Meaning s názvom Knowledge of Meaning and Theories of Truth (Poznanie významu a teórie pravdy)*. Ukazujú, ako možno davidsonovskú teóriu naturalizovať tak, aby sa stala súčasťou kognitívnej vedy.

2. *Logická a gramatická forma* (5 statí)

Problematikou logickej formy sa v prvej tretine nášho storočia začali zaoberať Russell a Wittgenstein. Toto obdobie, ktoré sa ešte charakterizuje úsilím nájsť logickú formu pre umelý formálny jazyk, v recenzovanej antológii reprezentuje Wittgensteinova stať *Some Remarks on Logical Form (Niekoľko poznámok o logickej forme)*.³

Analýza logickej formy má veľmi blízko k teóriám významu. Preto bolo len samozrejmé, že pozornosť sa postupne rozšírila aj na hľadanie logickej formy výrokov prirodzeného jazyka. Osobitný význam nadobúda v Davidsonovom projekte budovania T-teórii ako teórii významu. To je jeden z hlavných motívov Davidsonovej state *The Logical Form of Action Sentences (Logická forma výrokov o konaní)*. Ak sémantika výroku vychádza z pravdivostných podmienok výroku, potom práve jeho logická forma ukazuje, aké má pravdivostné podmienky. V spomenutej stati sa Davidson zaoberá problémom, ako prispieva daná činnosť, udalosť k pravdivostným podmienkam. Dospieva k tomu, že aj udalosti sú istým typom entít, ktoré môžu byť samy relevantné pre sémantiku.

Na Davidsonove myšlienky o logickej forme nadväzuje Gareth Evans v článku *Semantic Structure and Logical Form (Sémantická štruktúra a logická forma)*. Druhá časť uzatvárajú dva príspevky na rozhraní filozofie jazyka a lingvistiky inšpirované Noamom Chomskym: *Deep Structure as Logical Form (Hlboká štruktúra ako logická forma)* od Gilberta Harmana *Logical Form as a Level of Linguistic Representation (Logická forma ako stupeň lingvistickej reprezentácie)* od Roberta Maya.

3. *Určité a neurčité deskripcie* (7 statí)

Ďalšie tri časti sa venujú hlavným druhom individuových výrazov.

Najprv sa pozornosť sústreďuje na individuové deskripcie. Bertrand Russell v príspevku *Descriptions (Deskripcie)*⁴ predkladá teóriu, podľa ktorej deskripcie nie sú referujúce výrazy a samostatne nemajú význam, hoci prispievajú k významu výroku, v ktorom sa vyskytujú. Určitý člen, ktorý stojí na začiatku anglických určitých deskripcií, ešte nezaručuje, že deskripcia *referuje* na nejaký konkrétny predmet. Podľa Russella skôr *denotuje akýkoľvek* predmet, ktorý má ako jediný príslušnú vlastnosť.

Peter Strawson – *On Referring (O referencii)*⁵ – však poukazuje na to, že takáto teória nevysvetľuje komunikačnú funkciu *použitia* deskripcií. Okrem iného teda Strawson odporuje Russellovi v referenčnom chápaní použitia deskripcií. V kritike pokračuje aj Keith Donnellan staťou *Reference and Definite Descriptions (Referencia a určité deskripcie)*,⁶ v ktorej rozlišuje referenčné a atributívne použitie deskripcie. Prostredníctvom tohto aparátu podrobuje kritike Russellovo aj Strawsonovo chápanie. Dokazuje, že niektorými použitiami deskripcie referujeme na určitý predmet, a to aj v prípade, že predmet nemá vlastnosť, ktorú požaduje deskripcia. V iných prípadoch použitím deskripcie nechceme vyčleniť konkrétny predmet, ale skôr hovoriť o akomkoľvek, bližšie nešpecifikovanom predmete.

Donnellanovo rozlíšenie má zdanlivo pragmatický charakter, no Saul Kripke presvedčivo ukazuje, že Donnellan ho nakoniec aplikuje na sémantiku, a preto jeho prístup podrobuje ostrej kritike v stati *Speaker's Reference and Semantic Reference*

(*Referencia hovoriaceho a sémantická referencia*). Namiesto Donnellanovho sémantického rozlíšenia navrhuje svoje pragmatické rozlíšenie zmienené v názve state. Kripke však akceptuje, že Russellova teória správne postihuje *sémantiku* určitých deskripcií.

Russellovu teóriu deskripcií obraňuje Stephen Neale proti argumentom strawsonovsko-donnellanovského charakteru v kapitole z knihy *Descriptions* s názvom *Context and Communication* (*Kontext a komunikácia*). Uplatňuje pritom aj Kripkeho pragmatické rozlíšenie a griceovský rozdiel medzi vyjadrenou propozíciou a mienou propozíciou. *Sémantika* sa opäť vysvetľuje pomocou Russellovej teórie, kým pojmy ako hovoriaceho referencia či mienená propozícia ukazujú, ako Russellovu sémantickú teóriu doplniť o pragmatický aspekt, a tak vysvetliť fenomén komunikácie.

Neurčitými deskripciami sa zaoberajú dva príspevky: stať Janet Fodorovej a Ivana Saga *Referential and Quantificational Indefinites* (*Referenčné a kvantifikujúce neurčité výrazy*) a článok P. Ludlowa a S. Neala *Indefinite Descriptions: In Defense of Russell* (*Neurčité deskripcie: na obranu Russella*).

4. Mená (5 statí)

Hoci pri deskripciách možno na základe sémantiky výrazu jednoznačne stanoviť, ktorý alebo aký predmet môže byť jej nositeľom, pri vlastných menách je determinácia referenta problematickejšia.

S istým riešením prišiel Gottlob Frege v stati *On Sense and Reference* (*O zmysle a denotáte*).⁷ Jeho návrh stojí na začiatku budovania významnej sémantickej teórie – *deskripčnej teórie vlastných mien*. V rámci svojho konceptuálneho aparátu navrhuje, že mená – podobne ako deskripcie – označujú svoj denotát a vyjadrujú zmysel, pričom platí, že denotátom výrazu je ten predmet, ktorý je koncipovaný zmyslom, ktorý výraz vyjadruje. Vlastné mená však nevyjadrujú zmysel takým spôsobom ako deskripcie; zmysel majú subjektívne priradený, ale je vyjadriteľný individuovou určitou deskripciou.

Fregeho teória nie je bez problémov. (Nebudem ich tu uvádzať, pretože sú viacmenej známe.) Niektoré z nich sa pokúša odstrániť John Searle v známej stati *Proper Names* (*Vlastné mená*). Predkladá tzv. *zväzkovo-deskripčnú teóriu*, v ktorej sa s menom neasociuje len jedna deskripcia (jeden zmysel deskripcie), ale množina deskripcií. Istý predmet je potom referentom mena vtedy, keď spĺňa určité, vopred nestanovené množstvo týchto deskripcií. S inou verziou deskripčnej teórie prichádza Tyler Burge. V článku *Reference and Proper Names* (*Referencia a vlastné mená*) ukazuje, že mená sa podobajú predikátom, takže napríklad meno „Aristotle“ by mohlo mať formu podobnú s deskripciou „the *x*: *x* is an Aristotle“.

Prirovnanie vlastných mien k deskripciám či asociácia deskripcií s menami vedie k mnohým neprijateľným dôsledkom modálneho charakteru, k ohrozeniu statusu mien ako rigidných designátorov, k problematizácii chápania identity predmetov atď. Rozpracovali ich najmä Kripke a Donnellan. Ludlow vybral do antológie druhú kapitolu z Kripkeho slávnej knihy *Naming and Necessity* (*Pomenovanie*

a *nevyhnutnosť*). Podávajú sa tu precízne argumenty najmä proti zväzkovo-deskripčnej teórii mien. Kripke ukazuje, že deskripcie nemôžu určovať význam mena, t.j. mená nevyjadrujú nič také, ako je fregeovský zmysel. To však znamená, že cesta k denotátu mena je zahradená, a preto základný problém sémantiky mien treba riešiť inak. V spomínanej knihe Kripke jedno riešenie útržkovito načrtáva. Postupne sa rozpracovalo do tzv. *kauzálnej teórie vlastných mien*, podľa ktorej predmet je vymedzený komunikačným reťazcom, používaním mena, pričom hovoriaci chce meno používať v tom zmysle, v akom ho používal ten, od ktorého ho prevzal. Keby sme takto sledovali reťazec jednotlivých použití (a striktné by platila predchádzajúca podmienka), prišli by sme k počiatočnému krstu, pri ktorom sa pre predmet (vyčlenený ostenzívne alebo deskriptívne) zaviedlo dané meno. Do sémantiky sa teda výrazne presadzuje pragmatický prvok. Jednu z verzií kauzálnej teórie predstavuje stať G. Evansa *The Causal Theory of Names* (*Kauzálna teória mien*), ktorou sa štvrtá časť antológie uzatvára.

5. Ukazovacie zámená (5 statí)

Tretím druhom individuových výrazov sú tzv. demonstratíva, ako napríklad „tento“, „toto“, „on“, „ona“, „tamten stôl“, „tu“, „teraz“, atď.

Na začiatok je zaradená stať Scotta Weinsteina *Truth and Demonstratives* (*Pravda a demonstratíva*),⁸ v ktorej sa predkladá projekt sémantiky demonstratív v rámci davidsonovských T-teórií. David Kaplan v článku *Dthat* dokazuje (okrem iného), že demonstratíva – podobne ako vlastné mená – sú rigidné designátory. Na rozdiel od mien však majú aj niečo ako fregeovský zmysel (zmysel asociovanej deskripcie) alebo kaplanovský charakter. John Perry – *Frege on Demonstratives* (*Frege o demonstratívach*) – kritizuje Fregeho prístup a prikláňa sa k teórii, ktorú zastával Kaplan a iní teoretici bezprostrednej referencie. Proti deskripčnému chápaniu argumentuje aj G. Evans v článku *Understanding Demonstratives* (*Rozumenie demonstratívam*). Na záver časti je zaradený článok *Individuation and the Semantics of Demonstratives* (*Individualizácia a sémantika demonstratív*) Martina Daviesa.

6. Propozičné postoje (11 statí)

A na záver antológie - sémantická nočná mora. Už Frege zistil, že výrazy, ktoré sa vyskytujú v kontextoch modálnych, epistemických a iných neextenzionálnych operátorov, sa správajú inak a majú inú sémantiku. Podľa Fregeho výraz v takomto kontexte denotuje to, čo bolo jeho obvyklým zmyslom, a vyjadruje tzv. nepriamy zmysel. Denotátmi či referentmi takýchto výrazov sa teda stávajú intenzionálne entity.

Vo filozofii jazyka sa však konštituovalo niekoľko prúdov, pričom jedna časť rozpracúva intenzionálnu sémantiku, kým iná ju zavrhuje ako nepotrebnú. Prvý tábor reprezentujú príspevky Rudolfa Carnapa (*The Method of Intension* (*Metóda intenzie*), ukážky z knihy *Meaning and Necessity* (*Význam a nevyhnutnosť*)) a Israela Schefflera (*On Synonymy and Indirect Discourse* (*O synonymii a nepriamom diskurze*)). Významnými predstaviteľmi druhého prúdu sú W. V. O. Quine (*Vagaries of Reference* (*Vrtochy referencie*)) a D. Davidson (*On Saying That* (*Hovoriť, že*)). Aj

táto druhá pozícia má svoje problémy, ako ukazujú príspevky *Opacity and Scope* (*Nejasnosť a dosah*) od Barbary Parteeovej a *Sententialist Theories of Belief* (*Vetné teórie viery*) od Stephena Schiffera (kapitola z knihy *Remnants of Meaning* (*Zvyšky významu*)).

Osobitným problémom sú vlastné mená, keď sa vyskytnú v kontextoch o propozičných postojoch. Ak sa odmieta názor, že s menami sa spája nejaká intenzia (napríklad fregeovský zmysel), vedie to k ťažkostiam, ktoré prezentuje S. Kripke v stati *A Puzzle about Belief* (*Paradox viery*): človek môže mať navzájom kontradiktórické presvedčenia a pritom byť konzistentný. Jedno z možných riešení navrhuje Scott Soames v článku *Direct Reference, Propositional Attitudes, and Semantic Content* (*Bezprostredná referencia, propozičné postoje a sémantický obsah*), pričom rozlišuje sémantický obsah vety od informácie, ktorú veta poskytuje. Akýsi návrat k fregeovskému chápaniu, podľa ktorého by sa s menami mal spájať istý spôsob danosti referentov, obhajujú Mark Crimmins a J. Perry v článku *The Prince and the Phone Booth: Reporting Puzzling Beliefs* (*Princ a telefónna búdka: zaznamenanie paradoxných presvedčení*).

Problémom propozičných postojov z lingvistického hľadiska sa zaoberajú posledné dve state - *Interpreted Logical Forms* (*Interpretované logické formy*; od R. Larsona a P. Ludlowa) a *Intensional „Transitive“ Verbs and Concealed Complement Clauses* (*Intenzionálne „tranzitívne“ slovesá a skryté doplnkové znaky*; od Marcela den Dikken, R. Larsona a P. Ludlowa).

Ludlowova antológia má nesmiernu cenu. Zaslúži si o to väčšiu pozornosť, že pravdepodobne v najbližších rokoch (alebo desiatkach rokov) nebude publikovaný taký obsiahly zborník z filozofie jazyka. Ved' poslednou rozsiahlou antológiou bola doteraz kniha *The Semantics of Natural Language* (*Sémantika prirodzeného jazyka*), zostavená D. Davidsonom a G. Harmanom, z roku 1972. Čitateľ má jedinečnú príležitosť presvedčiť sa o tom, že filozofia jazyka už dospela k určitej sume akceptovaných poznatkov a začína sa stavať na pevné nohy. Znamená to však, že by sa filozofia jazyka transformovala na špeciálnu lingvistickú disciplínu? To si netrúfam posúdiť.

Marián Zouhar

POZNÁMKY

¹ *Descriptions*, A Bradford Book, The MIT Press, Cambridge (MA) - London (UK) 1990.

² Slovenský preklad: *Myšlienka: logické skúmanie*. In: *Organon* F 3 (1996), č. 3, 262-281.

³ Slovenský preklad: *Niekoľko poznámok o logickej forme*. In: *Organon* F 5 (1998), č. 2, 132-138.

⁴ Je to 16. kapitola knihy *Introduction to Mathematical Philosophy* z roku 1919. Slovenský preklad: *Opisy*. In: *Organon* F 2 (1995), č. 2, 152-162.

⁵ Slovenský preklad: *O referencii*. In: M. Oravcová (ed.): *Filozofia prirodzeného jazyka*, Archa, Bratislava 1992, 126-147.

⁶ Slovenský preklad: *Referencia a určité deskripcie*. In: *Organon* F 5 (1998), č. 1, 31-51.

⁷ Slovenský preklad: *O zmysle a denotáte*. In: *Filozofia* 47 (1992), č. 6, 349-363.

⁸ Skutočný začiatok však opäť možno hľadať u Fregeho v stati *Myšlienka: logické skúmanie*.